

Landgoed Wiltensacker Epe

toetsing aan de natuurwetgeving

10 maart 2010

- tekst	dr. A.J.M. Schenkeveld
- productie	bureau Schenkeveld Vistraat 1, 4101 AC Culemborg Telefoon: 0345- 534245, Fax: 0345-534028 Email: schenkeveldbureau@planet.nl
- opdrachtgever	familie Mölder, Epe
- contactpersoon	ing. J. Jentink van OOSTZEE BV Stedenbouw, Arnhem

Inleiding

Er bestaat het plan op ca. 13 ha landbouwgrond aan weerszijden van de Dijkhuizerzandweg te Epe een landgoed te vestigen.

Het plan omvat het bouwen van een landhuis met 2 wooneenheden aan de weg, 2 bijgebouwen op het erf en een schaapskooi in het beekdal en het omvormen van agrarische gronden naar bos en natuur.

Het initiatief noodzaakt een wijziging van de huidige bestemming voor een deel van de gronden van "agrarisch" naar "wonen", "tuin" en "natuur". Hiervoor wordt een nieuw bestemmingsplan opgesteld. In de toelichting hierbij wordt een zogenaamde natuurtoets gevraagd.

Deze notitie moet dienen om te bepalen of er vanuit het oogpunt van natuurbescherming juridische en/of planologische belemmeringen voor de uitvoering van het plan zijn.

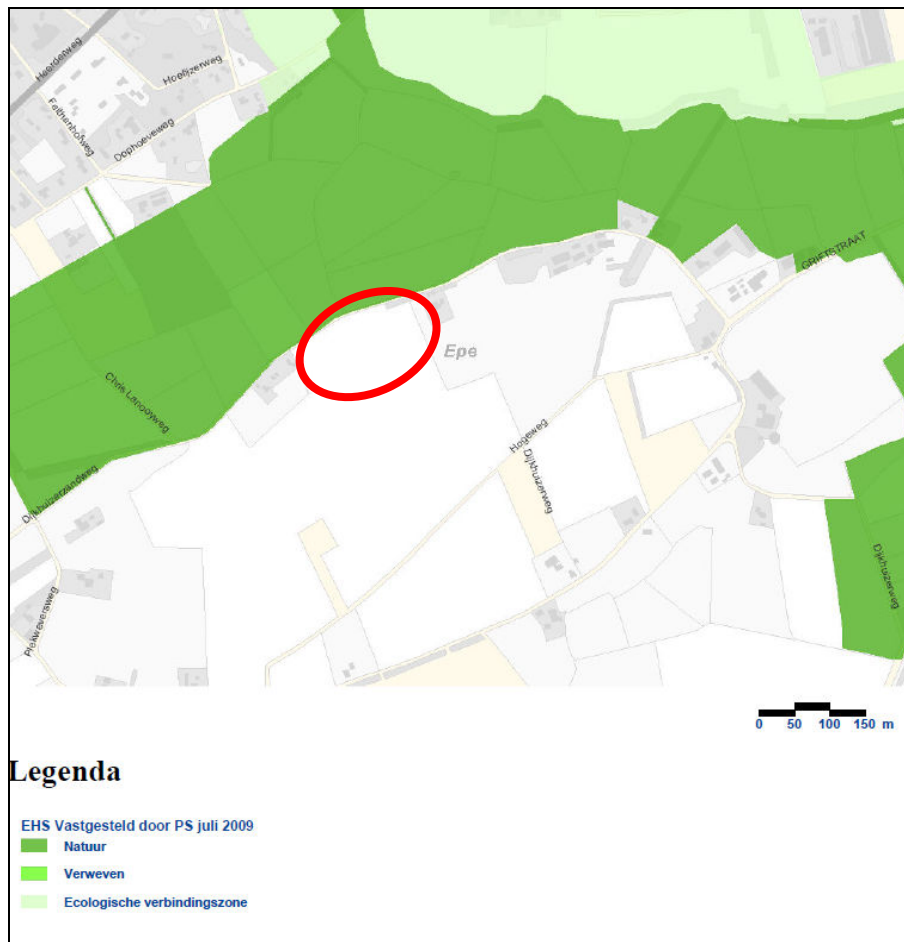
figuur 1: ligging kern landgoed Wiltensacker (omcirkeld)

Het plangebied in ruime zin betreft alle gronden in eigendom van de familie Mölder aan de Dijkhuizerzandweg in het landelijk gebied ten oosten van Epe. Dit is in totaal 12,7 ha. Het plangebied in enge zin is alleen het toekomstig bouwperceel, ruim 0,8 ha groot (zie figuur 2).

figuur 2: begrenzing plangebied in enge zin

Het nieuwe bouwperceel is dus het eigenlijke plangebied. Alleen hier hoeft de ingreep getoetst te worden aan de natuurwetgeving en het natuurbeleid. Het onderzoeksgebied is groter en omvat de omgeving, t.w. het noordelijk deel van de Dijkhuizerenk en het dal van de Dijkhuizerbeek. Het beekdal is onderdeel van de ecologische hoofdstructuur van Nederland (EHS) en wel als natuurgebied (figuur 3).

figuur 3: de EHS in de omgeving van het plangebied (<http://geodata2.prvgld.nl/apps/groengelderland/>)

Gebiedsbescherming

Sedert de Natuurschoonwet 1928 zijn gebieden aangewezen ter bescherming van de daar aanwezige natuur. Recentelijk zijn als uitvloeisel van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn zogenaamde Speciale Beschermingszones (SBZ) onderscheiden. Deze gebieden vormen samen het Nederlandse deel van Natura 2000, het Europese netwerk van natuurgebieden. De Europese richtlijnen bepalen dat van elk project of plan dat niet direct verband houdt of nodig is voor het beheer van een SBZ, maar afzonderlijk of in combinatie met andere plannen of projecten significante gevolgen kan hebben voor zo'n gebied, een 'passende' beoordeling moet worden gemaakt rekening houdend met de instandhoudingsdoelstelling van het hele gebied. Het is de gewoonte om voorafgaand aan deze uitgebreide beoordeling te onderzoeken of er met betrekking tot het initiatief überhaupt broed- en wintervogels, andere planten-, diersoorten en habitattypen, waarvoor de SBZ is bedoeld in het geding zijn. Deze rapportage is de weergave van een dergelijk verkennend onderzoek ook wel quick scan of voortoets genoemd. Een dergelijke voortoets wordt ook uitgevoerd voor projecten, die buiten de eigenlijke begrenzing liggen, maar wier effecten zich mogelijk wel doen gelden op de verderop gelegen natuurwaarden ('externe werking').

- N.b. De Europese richtlijnen en de bescherming van de speciale beschermingszones zijn opgenomen in de nieuwe Natuurbeschermingswet. Deze is sedert oktober 2005 van kracht. Plannen, die van invloed zijn op de natuurlijke gesteldheid van een beschermd natuurmonument zijn vergunningplichtig. Ook de oude beschermde gebieden vallen onder dit nieuwe regiem.

EHS

Kort geleden is ook de begrenzing van de Ecologische Hoofdstructuur van Nederland (EHS) afgerond. Het ligt in de bedoeling alle begrensde kavels voor 2018 te verwerven en in te richten en te beheren als beschermd natuurgebied. De verwerving gebeurt voornamelijk op vrijwillige basis. Voor gebieden in de EHS geldt het nee, tenzij...principe. Ingerepen hierin kunnen alleen doorgang vinden, als er geen alternatieven zijn en het initiatief van groot openbaar belang is. Het nee, tenzij-beleid is een getrapte benadering. De basis voor deze stappenbenadering is een goede beschrijving van de in het gebied voorkomende wezenlijke kenmerken en waarden. Uit onderzoek moet vervolgens blijken of deze wezenlijke waarden en kenmerken significante schade ondervinden door de ingreep.

Soortbescherming

De Flora- en faunawet regelt sedert 2002 de bescherming van een groot aantal planten- en diersoorten. Voor handelingen die strijdig zijn met de verbodsbepalingen betreffende planten op hun groeiplaats of dieren in hun natuurlijke leefomgeving moet ontheffing worden aangevraagd. Bij het aanvragen van een ontheffing moet de initiatiefnemer kunnen aantonen dat het maatschappelijk belang van de ingreep opweegt tegen de verwachte schade. Er worden 3 categorieën van bescherming (en daarmee toetsingskader) onderscheiden: streng beschermd – beschermd – algemeen. Om ontheffing te krijgen in het geval van streng beschermde soorten zal de initiatiefnemer moeten aantonen dat er geen alternatief is en er sprake is van dwingende redenen van groot openbaar belang.

Verder is het aanbevelingswaardig om voorafgaand aan de kap-, sloop- en bouwactiviteiten de beschermde soorten, die het plangebied als (deel)habitat gebruiken te inventariseren en bij gebleken schade en overtreding van de verbodsbepalingen van de Flora en faunawet (F&f-wet) hiervoor ontheffing aan te vragen. Bij ruimtelijke ingrepen geldt sedert maart 2005 voor algemene beschermde soorten (categorie 1) een vrijstelling.

In deze notitie wordt onderzocht in hoeverre de nieuwbouw en de functieveranderingen van de betreffende percelen in strijd zijn met de bepalingen van de Flora- en faunawet en de Natuurbeschermingswet en of er dientengevolge ontheffing of vergunning moet worden aangevraagd. Daarnaast wordt het initiatief getoetst aan het provinciale planologische beleid en wel aan het nee, tenzij....principe volgens de Gelderse methodiek.

Methodie

Op 26 februari 2010 is het terrein bezocht om alle beschermde planten en dieren, die het plangebied en directe omgeving bewonen en gebruiken te inventariseren. Daarnaast is in de literatuur en de diverse provinciale beleidsplannen en achtergronddocumenten gezocht naar gegevens over de verspreiding van (beschermde) natuurgebieden en bijzondere (en beschermde) planten- en diersoorten in de omgeving.

Gebiedsbeschrijving

Het plangebied ligt in een voormalig kampenlandschap dat in de middeleeuwen is ontstaan als ontginning op de verspreide dekzandruggen in het natte gebied aan de Veluwerand ten noordoosten van Epe. De oriëntatie van de dekzandruggen (ZW-NO) volgt de toenmalige windrichting vanuit het zuidwesten. Het plangebied ligt op de noordelijke flank van een dergelijke dekzandrug, ca. 1,5 m hoger dan het aangrenzende beekdal. Het maaiveld van de enk ter hoogte van het plangebied reikt tot 10,2 m +NAP, het laagste punt in het beekdal bedraagt 7,8 m +NAP.

De dekzandlaag (Formatie van Twente) is ter plekke van het plangebied enkele meters dik. Daaronder ligt een dik pakket grof zand in het vroege Weichselien afgezet door sneeuwmeltwater, dat toen over bevroren ondergrond via brede geulen de stuwwal van de Veluwe afstroomde.

De bodem van de hoge gronden rond het plangebied wordt getypeerd als zwarte enkeerdgrond, die van de lage gronden als beekeerdgrond; het moedermateriaal is lemig fijn zand¹. De zwarte enkeerdgronden (zEZ23, gwt VII*) worden gekenmerkt door een dikke humeuze bouwvoor, die ontstaan is door eeuwenlange bemesting met plaggen en schapenmest (esdek). De minerale eerdlaag van de lage gronden is minder dik maar wel humeuzer en bruiner (met roest). Het betreft een beekeerdgrond (pZg23, gwt III*). Op het laagste punt bestaat de bovengrond van het beekdal uit een dikke laag veraard veen (kWz – moerige eerdgrond) met een hoge grondwaterstand (gwt II).

Het dichtstbijzijnde beschermde natuurgebied ligt op 2 km. Het is het Natura 2000-gebied de Veluwe. Het dal van de Dijkhuizerbeek is als (te ontwikkelen) natuur onderdeel van de ecologische hoofdstructuur van Nederland (EHS). De natuurdoeltypen zijn beekbos, bloemrijk grasland, poel, singel, houtwal.

Beekdal met verspreide elzen

Enk met peilbuis op bouwlocatie

¹ www.bodemdata.nl

Beschermde soorten

Flora

In het plangebied zijn 4 habitattypen te onderscheiden, t.w. akker, grasland, berm en sloot.

De akker is in 2009 gebruikt voor de aardappelteelt. De plantengemeenschap is onvolledig ontwikkeld, maar valt binnen de Orde van Gewone spurrie (30B). Karakteristieke soorten zijn Vogelmuur, Paarse dovenetel, Akkervergeet-mij-nietje, Fioringras, Straatgras.

Het grasland wordt sinds kort minder intensief benut als voorheen. Het vegetatietype betreft de Rompgemeenschap met Gestreepte witbol en Engels raaigras binnen Klasse der matig voedselrijke graslanden (16RG01)².

De grazige randen van de Dijkhuizerzandweg, de Dijkhuizerbeek en de akkers zijn door ophoping van organisch materiaal verrijkt. Kenmerkende soorten zijn Wilde braam, Grote brandnetel, Kropaar, Kweek en Krulzuring.

De Dijkhuizerbeek is recent uitgemaaid. Op de bodem groeit Holpijp, Mannagras, Gewoon sterrenkroos en de rode-lijstsoort (categorie kwetsbaar) Klimopwaterranonkel.

Ca. 50 m ten oosten van het plangebied stond 10 jaar geleden in een recent gegraven poel een open pioniervegetatie van het Dwergbiezen-verbond (28Aa) met o.a. Greppelrus, Moerasdroogbloem, Waterpostelein, Bittere veldkers, Duizendknoopfonteinkruid, Dwergzegge, Borstelbies en eveneens Klimopwaterranonkel³. De poel is inmiddels met wilgenstruiken begroeid geraakt.

Dijkhuizerzandweg ter hoogte plangebied met ruige berm

Aardappelakker met Paarse dovenetel en Fioringras

Klimopwaterranonkel in Dijkhuizerbeek

Poel langs Dijkhuizerbeek

De verweerde betonnen weidepaaltjes langs de zandweg ter hoogte van het plangebied en de elzenhakhoutstoven langs de beek zijn bedekt met epifytische (korst)mossen.

Dit betreft alleen algemene soorten.

² Schaminee, J.H.J. e.a., 1995-1999: De vegetatie van Nederland I-V; Opulus Press, Leiden.

³ www.natuurloket.nl

Zilvermos en Purpersteeltje op betonnen paaltje

Elzenhakhoutstooft in oever Dijkhuizerbeek

Vogels

D.d. 26 februari 2010 werden in het plangebied e.o. de volgende beschermde vogelsoorten waargenomen: Ekster, Merel, Houtduif, Zwarte kraai, Buizerd, Koolmees, Vink, Kauw. Alle vogelsoorten zijn beschermd. Op een aantal hiervan mag gedurende een bepaalde periode of bij gebleken landbouwschade gejaagd worden. Van de aangetroffen (broed)vogelsoorten betreft dit alleen Zwarte kraai, Ekster, Kauw en Houtduif.

Van de waargenomen soorten zijn alleen de nesten van Buizerd, Ekster, Koolmees en Zwarte kraai jaar rond beschermd. Overigens zijn er geen vaste nesten van deze soorten in het plangebied zelf aangetroffen.

Zoogdieren

Er zijn in het plangebied en directe omgeving alleen sporen van Woelrat, Veldmuis, Mol, Konijn, Haas waargenomen.

Van de vleermuizen zijn in het recente verleden (vanaf 1997) waarnemingen van 6 soorten in de omgeving van het plangebied (kilometerhok 196-485) gedaan⁴.

Vleermuizen wonen in de zomer in bomen of gebouwen. In de winter worden vooral vorstvrije plekken in kelders of grotten gebruikt.

De staanders op de hakhoutstoven van Zwarte els langs de beek hebben niet of nauwelijks gaten. Het is niet waarschijnlijk dat een daarvan gebruikt wordt als verblijfplaats (zomerkolonie, paarplek, winterverblijf). Ook de bomen in de singel op de steilrand van de enk net naast het plangebied zijn nog relatief jong. Het beekdal is waarschijnlijk wel belangrijk foerageergebied. In de omgeving ligt een belangrijke overwinteringplek van de bedreigde (categorie kwetsbaar) Franjestaart⁵. Deze soort foerageert vooral in (beboste) beekdalen.

Er vallen iets ten noorden van het plangebied geregeld slachtoffers van Das op de N794 en de A50. Het plangebied is sinds 2007 dassenleefgebied (provinciale kwalificatie). De dichtstbijzijnde burchten liggen op meer dan 2 km in de gemeentebossen van Epe iets ten zuiden van het heidegebied de Renderklippen. De beekdalgraslanden zijn primaire voedselgronden. De dassendichtheid in het landelijk gebied ten noordoosten van Epe is echter laag, zodat deze niet optimaal gebruikt zullen worden.

Amfibieën, reptielen en vissen

In het onderzoeksgebied, kilometerhokken 196-485 en 197-485, zijn waarnemingen van 2 algemeen beschermde soorten bekend, waarschijnlijk Gewone pad en Bruine kikker.

De Dijkhuizerbeek valt in de zomer soms droog, zodat de visfauna onstabiel is. De beek lijkt wel geschikt als habitat van het beschermde (categorie 2) Bempje.

Ongewervelde dieren

D.d. 26 februari 2010 zijn geen insecten of andere ongewervelde dieren gezien.

⁴ www.natuurloket.nl.

⁵ www.knnv.nl/epe-heerde

Er zijn geen waarnemingen van bijzondere of beschermde ongewervelde dieren in de omgeving van het plangebied bekend⁶.

Er zijn geen gegevens van bijzondere macrofauna in de Dijkhuizerbeek gevonden.

Conclusie

Van het plangebied heeft vooral de beek natuurwaarde. Hierin groeien bijzondere vaatplanten als Klimopwaterranonkel. Het is niet bekend of er in de beek ook bijzondere vissen of ongewervelde dieren voorkomen.

Het dal van de Dijkhuizerbeek is aangewezen als natuurgebied onderdeel van de EHS. Vanwege kwel liggen hier goede natuurontwikkelingskansen. Op dit moment zijn de beekdalgraslanden (marginaal) foerageergebied van streng beschermde soorten als Das en vleermuizen, waaronder Franjestaart.

Initiatief

Het initiatief bestaat uit:

- De beëindiging van het agrarisch gebruik van een aantal percelen met een gezamenlijke oppervlakte van 12,7 ha;
- de nieuwbouw van het landhuis met 3 wooneenheden, 2 bijgebouwen en 1 schaapskooi;
- de functiewijziging van landbouw naar natuur van de omringende gronden met een gezamenlijke oppervlakte van eerst 6,5 ha en vervolgens 5 ha;
- de herinrichting en het natuurbeheer van deze gronden.

De belangrijkste ecologische gevolgen van het initiatief hangen samen met de beëindiging van het agrarisch gebruik (1), het grondverzet en het bouwrijp maken (2), de nieuwbouw (3), de inrichting van het erf (4), de herinrichting en het natuurbeheer van de landbouwgronden (5), het woongebruik en de uitstoot van geluid, licht, warmte e.d. (6).

Ad 1) De milieubelasting van de agrarische activiteiten betreft hier vooral het uitrijden van dierlijke mest. Deze mest belast het oppervlakte- en grondwater met nutriënten. Ook kunstmest en bestrijdingsmiddelen belasten het milieu. Genoemde milieubezwaren worden hieronder verder uitgewerkt.

mest

Omdat de gronden niet direct aan een landbouwbedrijf zijn verbonden, kan de mestproductie en het uitrijden hiervan niet worden berekend. Het opbrengen van dierlijke mest wordt bepaald door de wettelijke limieten. Deze bedragen voor 2010 100/85 (grasland/bouwaland) P2O5 en 170 N (kg/ha/jaar).

kunstmest

Het is niet bekend hoeveel kunstmest wordt ingebracht op de verschillende percelen. Aardappelen vragen veel voeding, terwijl de graslanden in het beekdal alleen worden gebruikt om dierlijke mest uit te rijden en dus niet verder bijgemest. Hieronder wordt daarom alleen de extra gift op de akkers vermeld (binnen de wettelijke normen voor consumptieaardappelen, hoge norm).

Nutriënt	Stikstof (N-t)	Fosfaat (P2O5)	Kalium (K2O)
(kg/ha/jaar)	105	0	30

bestrijdingsmiddelen

Bij het gebruik als grasland worden weinig gewasbeschermingsstoffen toegepast. Bij de teelt van aardappelen ligt dat anders. Voorlopig wordt het gebruik zoals gemeten in 2004 per sector en over heel Nederland als uitgangspunt voor het actueel gebruik gehanteerd⁷.

⁶ Swaay, C. v., 1998: Vlinders van de Rode lijst; de Vlinderstichting, Wageningen. Reemer, M. en V.J. Kalkman, 1998: Sprinkhanen en krekels van de rode lijst in Gelderland; EIS-Nederland, Leiden. Kalkman, V.J., R. Ketelaar en M. Reemer, 1998: Libellen van de rode lijst in Gelderland; EIS-Nederland, Leiden.

⁷ www.natuurloket.nl
www.compendiumvoordeleefomgeving.nl

<i>Sector</i>	<i>actieve stof (kg/ha/jaar)</i>
Grasland	< 1
Consumptieaardappelen	11,3

- Ad 2) In het beekdal wordt mogelijk grond afgevoerd om een poel met moerassige laagte te maken. Verder worden de kanten van de Dijkhuizerbeek flauwer gemaakt. Voorafgaand aan de nieuwbouw van het landhuis wordt een bouwput gegraven en de steilrand aangevuld. Bij al deze grondwerkzaamheden worden geen verblijfplaatsen van beschermde soorten anders dan van categorie 1 vernield. Voor algemeen beschermde soorten geldt bij ruimtelijke ingrepen sedert 2005 een vrijstelling. Het is wel belangrijk dat bij de herprofilering van de beek de groeiplaatsen van Klimopwaterranonkel gespaard worden.
- Ad 3) Tijdens de nieuwbouw treedt door lawaai, bouwlampen en uitstoot van vervuilende stoffen verstoring van de natuur in de omgeving op. De omvang hiervan is beperkt en reikt niet tot de beschermde natuurgebieden in de omgeving. De percelen in het dal van de Dijkhuizerbeek, die in bezit zijn van het Geldersch Landschap en bijna direct aan het plangebied grenzen zijn nog niet ingericht als natuur. Er verblijven hier geen streng beschermde soorten. De exemplaren Das, die hier in de nachten van het zomerhalfjaar onregelmatig foerageren, worden niet of nauwelijks gehinderd. De moerasvegetatie rond de gegraven poel is niet gevoelig voor licht en geluid.
- Ad 4) De inrichting van het erf inclusief beplanting biedt mogelijkheden voor typische boerenervogels als Boerenzwaluw, Huismus, Ringmus, Steenuil, Kerkuil e.d. om zich te vestigen. Door een aantal gerichte maatregelen kan deze vestiging bevoordeeld worden.
- Ad 5) De functieverandering van de gronden ten noorden van de Dijkhuizerzandweg maakt de totale herinrichting van de gronden in het dal van de Dijkhuizerbeek en een aanpassing van de waterhuishouding ('vernatting') mogelijk. De floristische en vegetatiekundige potenties zijn groot. Natuurdoeltypen zijn beekbos, bloemrijk grasland, poel, singel, houtwal. Door de functieverandering verliest Das foerageergelegenheid. Door de verschraling en bebossing gaat die kwaliteit achteruit. Omdat Das het plangebied marginaal gebruikt, wordt dit verlies niet als zwaar ingeschat. Voor vleermuizen, Franjestaart in het bijzonder, nemen de foerageermogelijkheden juist toe. De floristische potenties van het gebied ten zuiden van de Dijkhuizerzandweg liggen vooral op het gebied van bloemrijke akker. Hiervan kunnen ook akkerdieren als Patrijs, Veldleeuwerik, Dwergmuis profiteren.
- Ad 6) Het woongebruik en de daarmee samenhangende milieubelasting is per woning niet groter dan die van een gemiddelde eengezinswoning. De milieu- en natuurbelasting van het agrarisch gebruik van de gronden is vele malen groter dan die van de verzamelde woningen (zie onder 1). De locatie past in het programma groen voor rood. Het landelijk gebied wordt weliswaar verder versteend. Het stoppen van de agrarische bedrijvigheid heeft een vermindering van de vermessing en verzuring van de omgeving tot gevolg. Ook de versnelde realisering van de EHS compenseert veel. De buitenverlichting is sober (maximaal 2 punten per wooneenheid) en gaat voor 24.00 uur uit.

Conclusie

natuurbescherming

Het initiatief heeft geen ingrijpende ecologische gevolgen. Het plangebied herbergt alleen algemeen beschermde soorten. Klimopwaterranonkel is een bedreigde plantensoort, maar is niet beschermd. Andere bijzondere, maar wel beschermde soorten in de wijdere omgeving zoals Das en Franjestaart, worden niet of positief beïnvloed. Het initiatief heeft geen negatieve effecten op (beschermde) natuurgebieden in de omgeving ('externe werking').

Er hoeft geen ontheffing in het kader van de Flora- en faunawet of vergunning in het kader van de Natuurbeschermingswet worden aangevraagd. Deze conclusie is wel aan voorwaarden gebonden. Deze zijn:

- De buitenverlichting is sober (beperkt aantal punten en beperkt deel van de nacht in gebruik).

Tenslotte wordt aanbevolen tenminste een deel van de enkgronden als akker te beheren en verder het erf vleermuis- en vogelvriendelijk in te richten door het ophangen van vleermuis- en vogelkasten, behoud en aanleg van erfbeplanting (met veel klimop), oprichting van een hoogstamboomgaard, aanleg van overhoekjes e.d..

natuurbeleid

In het hierboven staande is het initiatief alleen getoetst aan de natuurwetgeving. Er rust echter ook planologische bescherming op het gebied. In het Streekplan (2005) is het deel ten noorden van de Dijkhuizerzandweg aangewezen als onderdeel van de ecologische hoofdstructuur van Nederland (EHS).

De toetsing van de ingreep aan het natuurbeleid van de provincie Gelderland wordt bepaald door de vaststelling of er door de ingreep significante effecten optreden op de kernkwaliteiten en omgevingscondities.

De kernkwaliteiten van de flanken van de Veluwe zijn in de Streekplanuitwerking nader omschreven. Voor wat betreft het plangebied gaat het vooral om de Dijkhuizerbeek met zijn specifieke macrofauna en het beekdal, waarin voorheen waardevol nat schraalgrasland voorkwam. Deze schraallanden kunnen mogelijkerwijs hersteld worden. De ingreep brengt dat herstel dichterbij.

De omgevingscondities die belangrijk zijn voor de natuurkwaliteit van het plangebied en omgeving en door de ingreep beïnvloed worden, liggen op het gebied van de waterhuishouding, het milieu (zuurgraad en voedselrijkdom), licht, geluid en verstoring door bewegingen en samenhang (uitwisseling van planten en dieren). De meeste van deze condities verbeteren aanzienlijk. Alleen de hoeveelheid lichtuitstoot, de geluidsbelasting en de hoeveelheid autobewegingen nemen toe. Dat is een negatief natuureffect. De invloed hiervan is echter niet groot omdat kleine waterdieren en schraalgraslandplanten weinig gevoelig zijn voor licht en geluid.

Op grond van bovenstaande overwegingen wordt daarom geconcludeerd dat het project geen gevolgen heeft voor de kernkwaliteiten en omgevingscondities van de EHS.